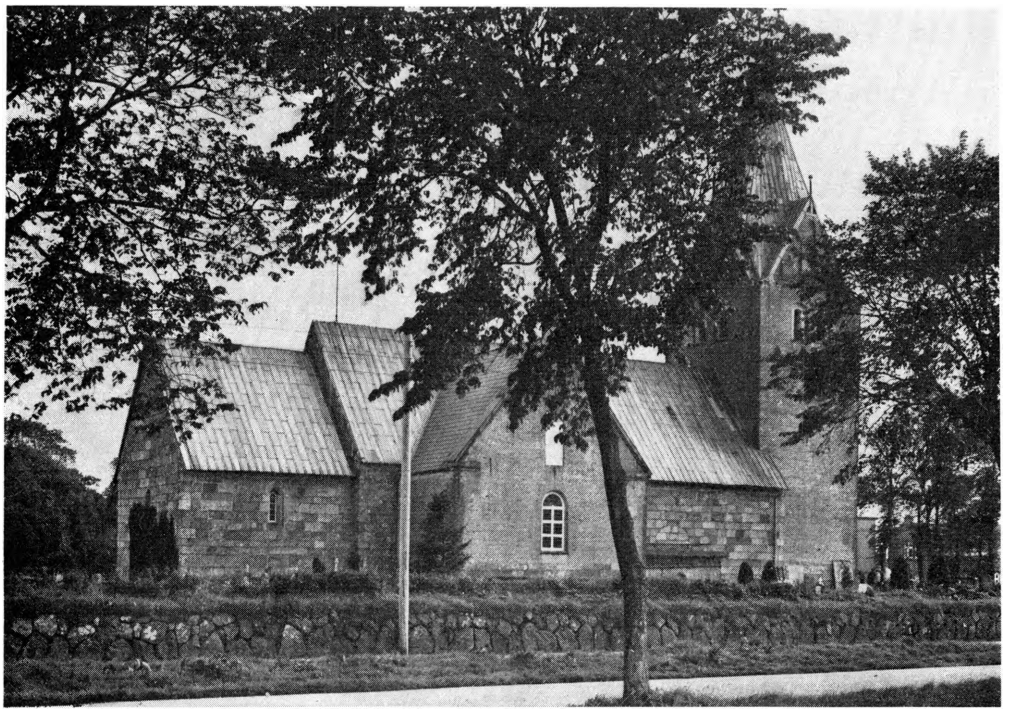

Fig. 1. Skærbæk. Ydre, set fra nordøst

E. M. 1954

SKÆRBÆK KIRKE

HVIDING HERRED

Kirken nævnes 1292 som viet *S. Simon* og *S. Judas*[1]; hovedalteret har vistnok været viet *S. Paulinus* bekenderen (af Nola?) og de 7 7 *000 jomfruer* (sml. relikviegemme p. 1251). I middelalderen synes menigheden at have haft patronatsretten til kirken; et sognevidne fra 1476 hævder, at kirken i seks bispers tid, dvs. siden 1369, har ligget under Ribebispen, som besatte embedet (hvilket formentlig skal forstås således, at bispen har indsat den af menigheden valgte) — og ikke »Konger heller Dronninger i Danmarck heller nogen Hertug i Synderjudlandt heller andre har bevaret dem med forskrevne Kirke at give, presentere og skikke Præst dertil«[2]. Et 100 år yngre sognevidne oplyser endvidere, at Ribebispen før reformationen ikke havde mere frihed til at ind- og afsætte præster i kirken end i andre frie kirker i Tørninglen[3]. Gathedraticumafgiften var på 8 sk. engelsk, og der gaves på reformationstiden 4 sk. engelsk i procuratio (sml. Højer p. 1025). Ved reformationen kom kirken under landsherren. 1529 havde hertug Christian kaldet sognepræsten i Skærbæk til herredsprovst[3], og 1548 indsatte hertug Hans af fyrstelig magt og øvrighed den ene af de to af sognefolkene foreslåede præster[4]. Efter hertugens død 1580 kom kirken under kongen, som siden besatte kaldet umiddelbart gennem danske kancelli[5]. Nu selvejende.

Ifølge et *vandresagn* skal syv kæmper i Skærbæk, mens kirken blev bygget, hver nat have flyttet byggematerialerne ; en dag kom en af dem til arbejderne, tog en sten i hånden og sagde, at kirken skulde ligge, hvor han kastede stenen hen. Stenen blev kløvet og indsat i kirkemuren, hvor to sten har mærker efter fem fingre[6]. — Vedr. sagn om en løngang, se p. 1247 med note 9. Om »henrettelsesstenen«, se gravsten nr. 1.

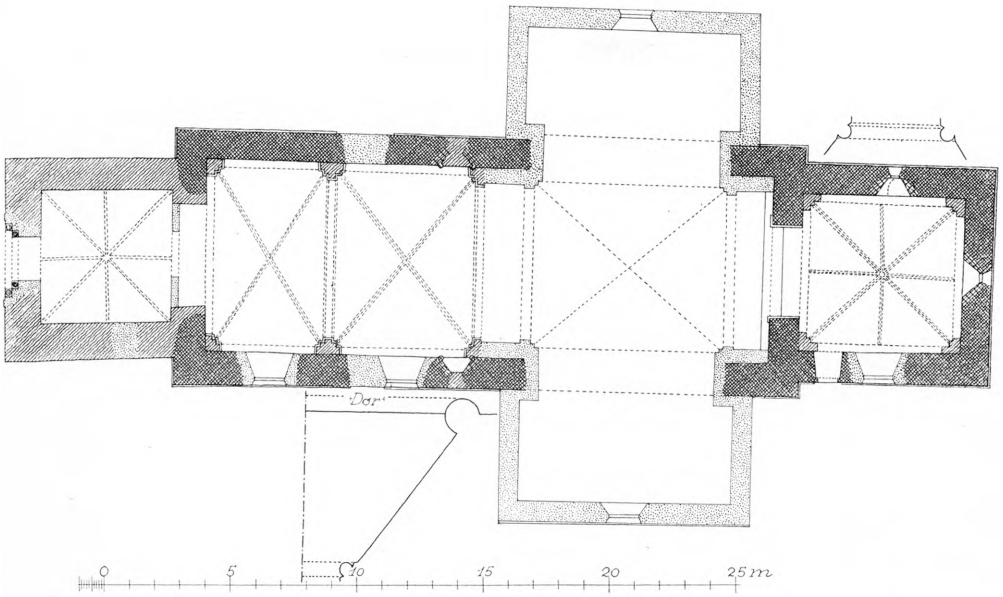

Fig. 2. Skærbæk. Plan. 1:300. Målt af El. M. 1954. Profiler af korvinduets lysning og østsmigen i skibets sydvindue er vedføjet i mål 1:30 (p. 1248).

Ifølge et *sagn,* omtalt af Jensen (Statistik II, 1552) skal der have været en *kirke* eller et kapel i sognet, på bakken Gassehøj, hvor en lokalitet endnu (1841) hedder kirkehøj.

Kirken, der ligger på en ubetydelig højning, omgives af en meget stor kirkegård, som sidst er udvidet 1886[7] og 1952; indhegningen består dels af kløvstensdiger fra 1860, da kirkegården planeredes[8], dels af trådvæv. Der er porte i øst, vest og nord, låger i øst og syd, alle med jernfløje mellem piller af kløvsten. Rester af en ældre hegnsmur lige nord for kirken blev iagttaget 1913[9], og 1952 stødte man syd for kirkens tilmurede mandsdør på en muret kirkegårdsindgang, der må være levningerne af en af de fem indgange (fire stetter og en port[10]), som omtales 1740[7]—41[11], alle vistnok murede og teglhængte; 1852—53[7,11] og 1860[7] blev de udskiftet med de vanlige støbejernslåger mellem afbanede stenstolper, der atter er afløst af nye jernlåger 1952.

†Kirkeriste. I den 1952 iagttagne søndre indgang lå der en jernrist[12]; regnskaberne nævner 1676[13] riste i den søndre, vestre og østre stette samt 1847[11], at der betaltes for rydning af ristene (dvs. de murede grave under disse).

En *†gabestok* med jernlås anskaffedes 1740[7].

Kirken består af romansk kor og skib (med vestforlængelse?), sengotisk tårn (1509?) og korsarme fra 1863—64; en nordre korsarm fra 1716 samt tre ældre tilbygninger, et trappehus, et »sakristi« (skole) og et kapel er nedrevne. Orienteringen er næsten solret.

Den romanske bygning, hvis lange skib muligvis indeholder en tidlig vest-

forlængelse (sml. ndf.), er af *granitkvadre*, der i soklen når længder på indtil 2,7 m. Hele bygningen står på en veltilhugget hulkantsokkel (under koret og skibets østhjørner lidt forskellig fra resten; p. 1132, fig. 20-21), over hvilken skibets mure har en højde på ca. 5,25 m. De regelmæssige kvadre er i koret og skibets store, østre del lagt i regelmæssige, 28—40 cm høje skifter, mens de i skibets vestre del (forlængelsen?) ligger meget uregelmæssigt, og her findes også adskillige kvadre med ubenyttede hjørnefalse; i hele bygningen findes kvadre med simple *stenhuggerfelter*. På korets sydside er der en retkantet, 195 cm høj, sokkelbrydende *præstedør* med halvcirkulært tympanon, hvori et ligedannet, fordybet felt omgivet af flere (muligvis ophuggede) profilled. Skibets døre er begge tilmurede (i nord 1701[11], i syd 1841[8]) og delvis ødelagt; den søndre har været en *to-søjle portal,* og søjlerne (diameter 24,5 cm) samt vistnok også de tilhørende baser og kapitæler indgår nu i tårnets vestportal; i alt fald svarer de tre søjledeles samlede højde (ca. 200 cm) til afstanden mellem syddørens forkrøbbede sokkel og det bevarede vestre kragbånd, der har samme profil som korbuens søndre (sml. ndf.); baser og kapitæler er ens, nærmest af terningform og med tyk vulst; over kragbåndet sidder der endnu tre krumhugne kilesten fra det rundbuede stik, som må have omsluttet et tympanonfelt. Norddøren har også haft et rundbuet stik, men såvel dette som karmstenene er borte, og døren har næppe haft søjler, eftersom dens bredde har været noget mindre end i syd; indvendig er norddøren rundbuet. Korets to vinduer har bevaret den oprindelige form udvendig, det østre med monolitoverligger og -sålbænk, det nordre med monolitsålbænk og stik af krumhugne kilesten (højde ca. 155—160, afstand til sokkel ca. 250 cm), men indvendig er de antagelig — ligesom skibets — udvidet i senromansk tid med brug af tegl; hvis der ikke er tale om en ændring, må munkestenen være oprindelig som byggemateriale, men det kan kun afgøres ved pudsafbankning.

I det *indre* står den runde triumfbue med profileret sokkel og kragbånd; soklen, der er ført om vesthjørnerne, er hulkantet i nord, af tillempet attisk form i syd, og det sidste gælder også begge kragbånd (p. 1132, fig. 1—3). Kor og skib har haft bjælkeloft, og i skibets østende ses, at bjælkerne har ligget ned i murkronen; på triumfgavlens vestside er der aftryk af en bjælke.

Ændringer og tilføjelser. I senromansk tid, eventuelt i forbindelse med den supponerede vestforlængelse, synes *kirkens vinduer* at være blevet udvidet indvendig, idet indersmigene ommuredes i tegl; i skibets to vinduer forsynedes selve lysningen og sammenstødet mellem smig og indre murflugt med rundstave (sml. den på fig. 2 udtegnede detalje), og det samme har antagelig været tilfældet med korets, men her er kun lysningsrundstaven, af lystglaserede sten, i behold.

Hvælvene i kor og skib må henføres til o. 1350; korets er ottedelt med tre-

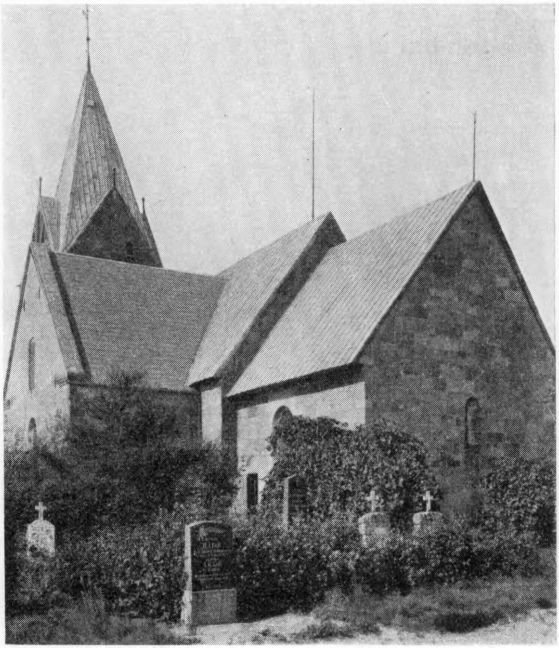

S. A. Claudi-Hansen 1910

Fig. 3. Skærbæk. Ydre, set fra sydøst.

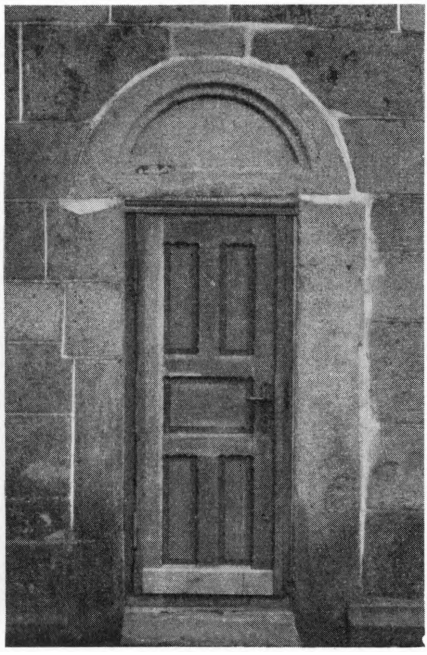

M. M. 1910

Fig. 4. Skærbæk. Præstedør (p. 1248).

kløverprofilerede ribber (rygget midtled), skibets to bevarede er krydshvælv (de to østre blev nedrevet 1716, sml. p. 1250) med et tilspidset ribbeprofil, hvis tykke overpudsning kan skjule en ribbe svarende til korets; skibets hvælvpiller har omkringløbende skråkantsokkel, og de spidse gjordbuer har kvartstens false. De svagt indskårne hvælv er næsten ringmurede forneden (synlige ribbenakker), og derover falder skifterne mod kappernes isselinier; korets hvælv har helstens overribber med trinkamme, skibets enkelte, tilfældigt anbragte trinsten. — Efter hvælvslagningen beholdt koret sine ældre vinduer, hvorimod skibets blev erstattet af andre, måske fladbuede, således som det ses østligt i sydmuren over hvælvingen. — En sekundær alter(?)niche under korets nordvindue iagttoges 1936[14].

Tårnet, Tørninglen-type, af munkesten i munkeskifte med midtridset fuge, er ifølge en nu forsvunden bygningsindskrift opført 1509[15]. Tårnrummet, der har en spidsbuet arkade til skibet og ottedelt hvælv med kvartstensribber, blev 1840 indrettet til våbenhus[16] og 1869 forsynet med en søjleportal i vest efter forbillede fra Brøns (p. 1221); de to søjler stammer fra kirkens syddør[17] (p. 1248), de to andre er nye[7]. Adgangen til mellemstokværket er siden 1720[7] ad en stige, gennem en lem i hvælvkappen, og således har forholdet muligvis også været, før det 1720 nedrevne trappe»skur« (p. 1250) blev rejst. Mellemstokværket er meget højt og omfatter egentlig to etager, begge med en fladbuet åbning

til hver af de frie sider; underetagens inderkarme har smiget, knækket forløb som i Brøns (p. 1221), overetagens nordre åbning er udvendig omsluttet af en spidsbuet blænding, og indvendig i øst- og vestmuren er der tre fladbuede blændinger. Det lave klokkestokværk har i vest een, til de andre sider to fladbuede åbninger, der er noget formindskede ved udmuring. De lire smågavle har den for Tørninglen-tårnene vanlige blændingsudsmykning og brandspir. Vest- og sydmuren er skalmuret og flere åbninger i mellemstokværket tilmurede.

De to *korsarme* er fra 1864[18], opført af genanvendte granitkvadre og små teglsten på den fra skibet udflyttede hulkantsokkel[19]; det indre har siden 1937 bjælkeloft (tidligere gipsloft), og gennem skibets mure er der brudt store, runde arkader, der må være udvidelser af ældre.

†Tilbygninger og ombygningen 1716—18. Ifølge undersøgelseskommissionens beretning 1711 (rtk.) havde kirken på daværende tidspunkt to tilbygninger »beyden Sacristein«[20], på de nuværende korsarmes plads, i syd et lidet kapel eller sakristi på 2 fag à 3 alen, i nord et *skolehus* på 3 fag à 3 alen, begge blytækte, på sakristiets ene halvdel dog fyrredeller; sakristiet var hvælvet, og skolen havde bræddeloft. Skolen er tidligst omtalt 1682[21], og dens alder kan ikke bestemmes; det såkaldte sakristi i syd har uden tvivl været et *middelalderligt kapel,* ikke blot havde det hvælv, men det var også sat i forbindelse med kirkerummet ved en arkade, der 1863 var blændet i ydre murflugt[8]. Begge tilbygninger blev nedrevet 1716 som led i en stor istandsættelse 1716—18[22], der omfattede opførelse af en stor *†korsarm,* den ny kirke, på skolens plads[23]; i forbindelse med dette arbejde blev der brudt en arkade mellem korsarmen og skibet, og i sidstnævnte blev de to østre *†hvælv* nedbrudt og senere erstattet af den nuværende grathvælving. Den nye korsarm, der ifølge en specifikation over byggeudgifterne målte 24 alen i længden, 18 i bredden og 14 i højden[24], var opført af kvadre og teglsten, med afvalmet blytag (senere tegl) og malet bræddeloft (præsteindb. 1754). Håndværket må have været af meget ringe kvalitet, thi denne »vanskabning« af en udbygning[25] gav anledning til idelige reparationer, indtil den 1864 afløstes af de nuværende korsarme.

Et *†trappehus,* kaldet »Skuuret«, på tårnets nordside, vistnok muret og med en stærkt afslidt trappe, blev nedrevet 1720[7], og derefter var tårnmuren »at opfylde og jævne« med sten. En uregelmæssig gennembrydning i mellemstokværkets østre del er antagelig en til trappehuset hørende, brudt overdør.

Tagværker. I triumfgavlens østside, i tagfodshøjde og mod sædvane i hele gavlens bredde ligger der en egebjælke, der har forbundet det romanske gavlspærfag; enderne er senere erstattet med spærsko. Kor og skib har smukke krydsbåndstagværker af eg, samtidige med hvælvene, spiret en oprindelig egekonstruktion af Tørninglen-type, og korsarmene har tagværker af fyr.

Kirken står i blank mur med blytag, korsarmene dog skifertækte; de nuvæ-

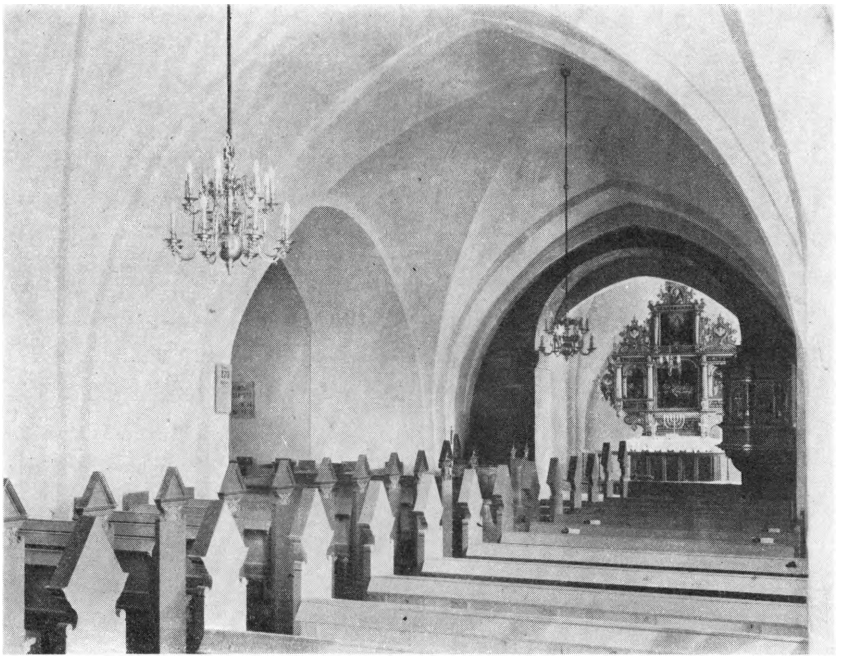

Fig. 5. Skærbæk. Indre, set mod øst E. M. 1954

rende rundbuede trækarme med blysprosser fra en restaurering 1936—37 har afløst jernvinduer fra forrige århundredes midte.

En forgyldt *vindfløj* på spiret, udført 1737 af Henrik kobbersmed, Tønder[7], med udstanset årstal under HAPB (Hr. Albert Pedersen Bøgvad, præst 1729—41) og A H . H. En †fløj blev 1822 opsat over kirkens østende[11].

En *†solskive* maledes 1757[11].

INVENTAR

Kirken bærer præg af en inventarrestaurering fra 1932 ved P. Kr. Andersen.

Alterbord, muret af tegl og med skråkantsokkel, 90 cm højt, 174 langt og 131 cm bredt; anbragt 120 cm fra østvæggen. Ved altertavlens restaurering 1932 fandtes i bordet en *helgengrav,* dannet ved at et hjørne af en munkesten var afslået og det fremkomne hul dækket af en munkestensflise. Heri lå en *relikvie-kapsel*[26] af bly, ca. 1,9 cm høj, 4 cm lang og 2,5 cm bred, hvori fandtes fire ben-splinter indsvøbt i et stykke vinrødt silketøj samt to pergamentstrimler, med minuskelpåskrift[27]: 1) »S. Paulini (con)fessoris« (»den hellige bekender Paulinus' [relikvier]«); på den anden side: »virg.. s(an)c(t)a(rum) undeci(m) mil..« (»de 11000 jomfruers [relikvier]«); 2) ... »[unde]ci(m) [millium vir]ginu(m)« (»de 11000 jomfruers [relikvier]«) (sml. p. 1246).

Alterbordspanelet, i renæssance, har fem rektangulære fyldinger på forsiden og tre på hver af enderne; under kronlisten et tandsnit. Staffering fra 1932.

†Alterklæde, rødt, med laurbærkrans om sølvbroderet HMH og EH 1710 (præsteindb. 1754), skænket af farver Herman Moritzen Hartzen og Else Hermans[28].

Altertavle (fig. 6) i senrenæssance, fra 1631, udført af Jens Olufsen, snedker og borger i Varde, der 20. (el. 10.) febr. 1631 akkorderede med Hans Olufsen, ærkedegn i Ribe domkirke, »om en ny altertaffle at giøre udi Scherbech Kierche som schall were Rumelig en halff Sielandtz alne bredere end dend Jeg giorde udi Gram Kiercke oc med proportion høyelse der effter udaff gott tørt Reent oc ustraffeligt træ som det sig bør oc schall Jeg leffuere samme altartaffle udi Ribe uden all Kierchens bekostning for 58 daler slette«[29]. Tavlen, der ifølge tilbudet er udført med Gram (Haderslev amt p. 796) som forbillede, svarer ligeledes til Brøns (p. 1228) og er som disse to en firsøjletavle med rundbuede arkader i sidefelterne. Stafferingen, der er fremkaldt og istandsat 1932[30], stammer fra 1735, udført af maler Las Jensen[7]. Bundfarven er rød med megen forgyldning, søjleskafterne hvidgrå med blåmarmorerede prydbælter ligesom midtfeltets ramme. I hver af postamentvingerne et ovalt skriftfelt, hvori forgyldt fraktur på sort, i syd: »S. Benned Sørensen i Barsbøll gaf til denne Alter-taffle 20 Marc lybsk, 1631«, i nord: »Renoveret Ao 1735 paa Kirkens Bekostning«. Af stafferingen fra 1631 er kun bevaret malerierne, olie på træ, afdækket under en overmaling. I storfeltet nadveren efter samme forlæg som Toftlund (Haderslev amt p. 834) og Randerup (Tønder-Højer-Lø), hvis tavle er udført i samme værksted som Skærbæk. De tre kirker har endvidere fælles forlæg for korsfæstelsesmaleriet i søndre sidefelt (sml. også Tønder p. 992); i nordre Gethsemane; topfeltets opstandelsesfremstilling genfindes i Emmerlev (Tønder-Højer-Lø). I smalfyldingerne over og under malerierne nyvalgte skriftsteder; ifølge præsteindb. 1754 læstes i postamentfyldingen: Joh. 3, 16, under Gethsemane: 1. Tim. 15, under korsfæstelsen: 1. Cor. 2, 2 samt over sidefelterne: Joh. 1. brev 1, 7. Indskriften under topfeltet: Joh. 11, 25, var bevaret.

Altersølv. Kalk (fig. 7) skænket 1713, svarende til og af samme mester som Spandet (p. 1188). På den sekstungede fod et pånittet, støbt krucifiks; knoppens fem rudebosser bærer versalerne: Iesus, den sjette har fire akantusblade. 21,5 cm høj. Under bunden indridset: »Skerebek Kierkes Kalck og Disk 1713«. På foden to ens mestermærker, sammenskrevet HBi cirkel for Ribeguldsmeden Henrich Bøtticher (Bøje p. 357) samt årstallet 170(6, 8 el. 9). *Disk,* fra sidste halvdel af 1700'rne; på kanten graveret og ciseleret to modstående cirkler, det ene med Jesumonogram, det andet med et græsk kors. Under bunden mestermærke, ANi trapez, for Andreas Nissen, Tønder (Bøje 2841) samt et udslidt bymærke (?). *Oblatæske* 1910, stemplet Reinche, Hannover. *Alterkande,* skænket 1896 af Hans Timmermann og søn, kirkeværge i 50 år. Kbh.s bystempel.

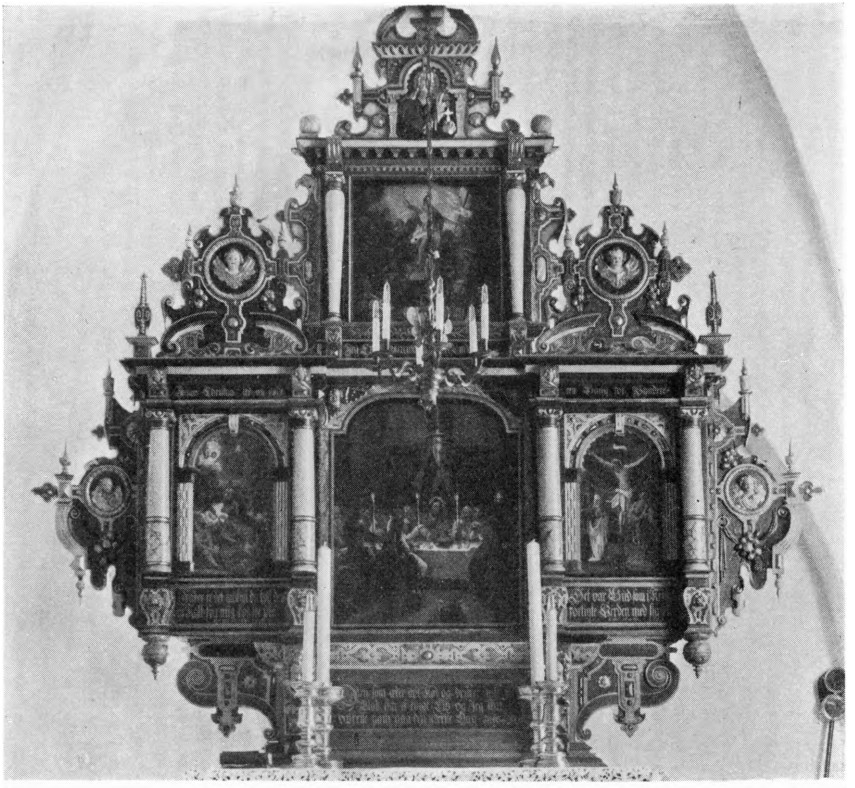

P. Kr. Andersen 1932
Fig. 6. Skærbæk. Altertavle 1631, udført af Jens Olufsen, Varde (p. 1252).

Sygekalk og *disk* 1756, udført af J. H. Bøtticher, Ribe (Bøje p. 357) for 40 mrk. incl. futteral[7]. Den 9,5 cm høje kalk har rund fod med platte over kvartrundstav, indknebne skaftled og knop med spidsovalt tværsnit. Det lave, let udsvajende bæger har graveret skriveskrift: »Prøver. Eder. Self. Og. Giører. Dette. Til. Min IHu Kommelse. SKierbek Kierckes 1756«. Disken er glat og uden stempler.

Alterstager. 1) Gotiske, af næsten samme type som Sottrup (Sønderborg amt). Let konisk, cylinderformet skaft med to ovale ringe. 36 cm høj. 2) (Fig. 8), 1637, svarende til de omtrent samtidige stager i Roager (p. 1176) og Bedsted (Åbenrå amt). På det pæreformede midtled graverede versaler: »Salig Maren Beneds i Barsbøl gaf til Skerebeck kierck dise 2 lyse kierter. Anno 1637. Kost 22 (mark lybsk)«. 35,5 cm høje.

En *†messehagel* var 1754 af rødt fløjl med brede guldkniplinger (præsteindb.).

†Brudesmykker. 1563 havde kirken en »Siepell« (tysk Schäppel, hat, krans[31]) på 8 lod og to forgyldte »Bindeken«[32] (ɔ: Bindike, dvs. bånd til pynt, brudesmykke); 1632 ejede kirken en »Siepell« at »rede Brud met, som gaar leye aff

naar den brugis«. Samme år solgtes en gammel, sønderbrudt og ubrugelig Siepell, som vejede 46 lod, for 69 mrk. lybsk[7].

Alterskranke 1857, med støbejernsbalustre formet som akantustræer, fra Ribe jernstøberi[7]. 1716—18 arbejdedes på et †»*tralværk*« foran alteret[20].

Døbefont, middelalderlig, af gotlandsk kalksten, af den almindelige type med rundbuede bægerblade over vulst samt udadsvajet skaft og rund fodplade; kummen udmuret med cement; 1754 anbragt ved korets nordside (præsteindb.). (Mackeprang: Døbefonte p. 413 og 383).

Dåbsfad glat, af messing, anskaffet 1734 for 2 mrk. 8 sk.[7]; 56 cm i tvm. 1754 var der to messingfade i fonten, et stort og et mindre (præsteindb.).

†*Fontehimmel,* sekskantet, af baldakintype med lanterne, hvorunder frigruppe af Johannes, der døber Jesus; på den nedre kant stod seks apostle og oven på bøjlerne atter seks. Ifølge præsteindb. 1754 malet, zirforgyldt og med indskrift på gesimsen: Hvo som troer etc. Marc. XVI. Den forfærdigedes 1710 for 6 mrk.[7]

Korbuekrucifiks (fig. 9), gotisk, fra 1400'rnes sidste fjerdedel. Den 170 cm høje figur har turbanagtig tornekrone på det hældede hoved, halvtlukkede øjne og let åben mund; spydsår i højre side. Glorieskiven nyere; 1932[30] tilsattes nogle fingre og tæer. En ældre, men ikke oprindelig staffering afdækkedes, naturlig karnation med blodspor, hvidt lændeklæde, nu med guldkant, og grøn tornekrone; korstræet nystafferedes. På skibets nordvæg.

Prædikestol, i renæssance, fra 1606, af Tøndertype og med relieffer efter forlæg som Tønder (p. 967) og en række af omegnens kirker[33]. Stolens seks søjleflankerede fag, hvoraf de to første flugter, har antagelig oprindelig haft karnapform, men er sikkert ændret 1716—18, da snedker Hans Caltoft som følge af kirkens udvidelse opsatte prædikestolen på et nyt sted[20]. Reliefferne forestiller:
1) forkyndelsen for hyrderne og fødselen, 2) dåben, 3) Kristus på korset mellem Maria og Johannes, 4) opstandelsen (fig. 10), 5) himmelfarten og 6) dommedag. De latinske reliefindskrifter i frise- og postamentfelterne svarer ganske til Tønder-stolens[34] (p. 968 ff.). I et lille hængestykke under karnappens midtfelt, men tidligere under 6. felt, reliefskåret: Anno 1606. 1932[30] fik stolen ny underbaldakin og englehoveder under postamentfremspringene, med Døstrup-stolen som model, samt ny opgang, hvortil anvendtes ældre dele, bl.a. de drejede balustre, fra 1716—18[20]. Den forsvundne himmel havde indskriften: »... sed spiritus patris mei, qui loquitur in vobis. Matth. 10. Sermo tuus est veritas« (»... din tale er sandhed«) (præsteindb. 1754). Under en overmaling fra sidste århundredes slutning afdækkedes 1932 en staffering fra 1630, med stærkt brogede farver, brunmarmorering i felterne samt guld- og sølvlazurer; indlægninger af lyst og mørkt træ har stået uden bemaling. På arkitravlisten står med forgyldte versaler på sort bund: »Anno 1630 haffuer M. Hans Oleffsøn provest[35] ladet staffere denne predigstol paa kirckens bekostning«.

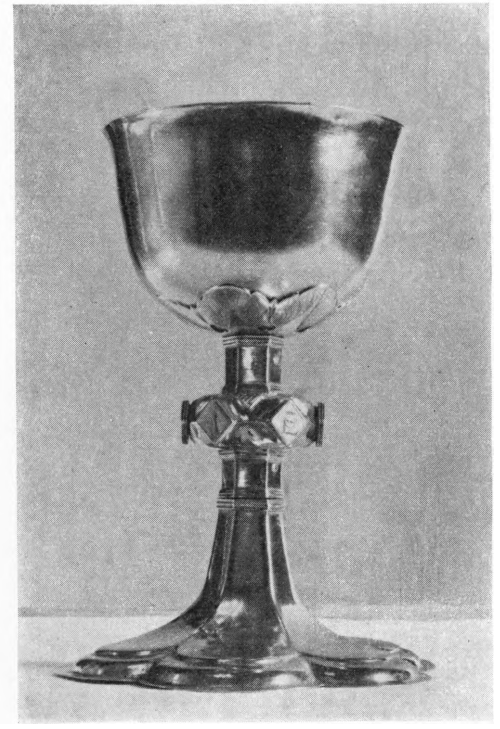

E. M. 1954

Fig. 7. Skærbæk. Alterkalk 1713 (p. 1252).

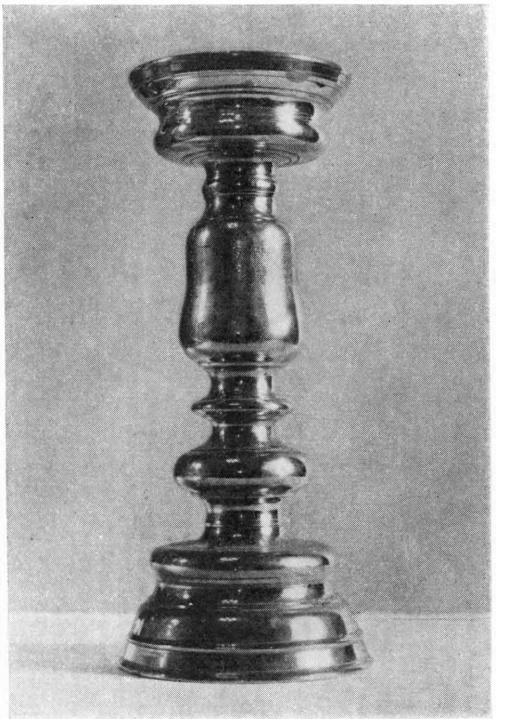

E. M. 1954

Fig. 8. Skærbæk. Alterstage 1637 (p. 1253).

Stolestader 1936—37. De ældre, med glatte fyldingsdøre, var fra 1841[36] eller 1896[37].

Pulpitur 1861, i nygotisk stil, opsat af snedker H. P. Schmidt[7].

Orgel fra Ph. Furtwängler og sønner, Elze, 1879[7], med to manualer, pedal og 16 stemmer. Façaden i nygotisk stil; bonet eg. Et †*orgel* var leveret 1861 af hoforgelbygger Ramus, Kbhvn.[11]

Pengeblok, muligvis fra 1734[7], enkel, firkantet, med jernlåg. På tårnhvælvet.

Klingpung, moderne, med oplukkelig pengetragt; i brug.

Præsterækketavler, fire ens, med udsavede og gennembrudte vinger, top- og hængestykke, den ældste (med hængestykke fra 1932) lavet 1756 af snedker Jens Johansen i Døstrup[7]. Den næstældste tavle har i hængestykket malet årstal: 1798, de to sidste »Fornyet 1932«, da disse enkle tavler, med profilliste, blev ændret i lighed med de ældre. Vinger og hængestykker malet som store, fligede akantusblade, blågrønne med hvidlige lys, på sort baggrund; skriften gul kursiv. Ophængt i korsarmene, tidligere under orglet.

Maleri af sognepræst Hans Rahr, olie på lærred, 78 × 62 cm, i forgyldt profilramme. Brystbillede af præsten i ornat, med paryk og bog i højre hånd. Mørke farver; forneden med hvid kursiv: »Nu Sal. Her Hans Rahr, Fød Lauritzen I

Ottersböl, Hörer i den Latinske Skole i Aalborg I 14 Aar, Sogne Prest i Wiborg I 7 Aar og paa 20de Aar Sogne Prest i Scherbek, hvor hand i Kirkens Altergulv er nedsat 1779 d. 4. April med en Gravskrift paa hans Liigsteen«; foroven from indskrift. Skænket af pastor Jørgensen og hustru. På nordre korsarms vestvæg.

Stor *mindetavle* over sognets faldne, fra verdenskrigen 1914—18, signeret »6/6 1921 H. Hansen«, bygmester i Skærbæk. *†Mindetavle* over videnskabsmanden og ridderen Johannes Skærbekkeus, d. i Lybæk 1633; han skænkede 500 mrk. »de kercke darin er gedöfft Inwending zum vermalen und stafferen«[37a].

Lysekrone, i ungrenæssance, med seks ~-formede lysearme og fire små pyntearme, s-volutter med tværstreger. Topfiguren, romersk kriger med skjold, over balusterskaft, hvorpå indslåede versaler: »Anders Hansen Catrina Anders Konne 1746«. Nederst løvehoved med hank i flaben. — Tre nyere kroner.

Klokke 1748, støbt af I. H. Armowitz, Husum. På klokkelegemet versalindskrift: »Soli deo gloria. Her Andreas Rasmusen Fog pastor, her Michæl Stilling capellan. Andreas Hansen, in Hiemstedt. Iens Hansen in Scherbeck. beede k. g. schworn (dvs. kirkeværger) anno 1748. Me fudit (mig støbte) I. H. Armowitz in Husum. Gedencke meiner mein Gott im besten«. *†Klokker.* 1) 1676 omtales bedeklokken[21], muligvis en fællesbetegnelse for de små klokker, der nævnes første gang i regnskaberne 1667[38], og som hang »uden på kirken«; da det træ og jern, hvori de var ophængt, 1745 var ødelagt, anbragtes de i tårnet[11]. 2) Den store klokke, nævnt 1676[13], omstøbtes 1681, antagelig i Husum[21]. 3) 1747—48 omstøbtes to klokker af Armowitz[7], hvoraf den ene (jfr. ovfr.) er bevaret. Ifølge præsteindb. 1754 lod kirkeværgen på den store, uden præstens vidende, sætte en indskrift svarende til den bevarede klokkes, men indledt med: »Gloria in excelsis deo«; den solgtes 1840 til Beseler, Rendsborg[8].

GRAVMINDER

Gravsten. 1) Romansk, af granit, trapezformet, 95,5 × ca. 37—ca. 32 cm, kantet af tovstav. Hele stenfladen optages af et processionskors, et korset kors, hvis små tværarme ender i knopper; på skaftet, hvis øvre del er tvedelt ved en rille, er der med ens mellemrum tre sløjfeagtige ornamenter. Til stenen, kaldet »henrettelsesstenen«, er knyttet en beretning om en morder, begravet ved kirkegårdsmuren[39]. I søndre korsarms vestmur.

2)(?) Lidt over nr. 1 sidder en granitkvader, 105 × 30 cm, med rester af et stærkt forhugget eller forvitret kors i den ene ende; det synes at være et Georgskors i stenens bredde, men tværarmen forekommer at være dannet af to cirkelslag, der mod sædvane buer udad. Det er uvist, om det drejer sig om en gravsten eller en billedkvader.

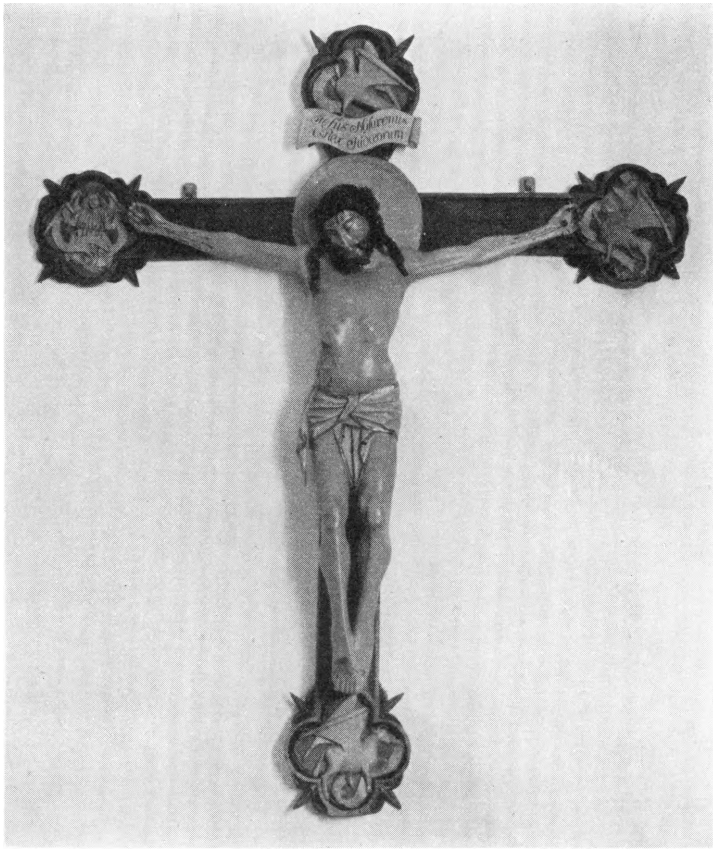

P. Kr. Andersen 1932

Fig. 9. Skærbæk. Korbuekrucifiks (p. 1254).

3) O. 1656. »Ung kal« Ianik Iabesen i Mosbøl, d. 15. maj 1656 i sit 35. år, og hans moder Ane Iapes i Mosbøl, d. <12. dec.> 16<60> i sit <70.> år. Kalksten, 178 × 109 cm, med reliefversaler, dels randskrift, dels tværskrift. Hjørnecirkler med evangelisttegn, mellem de nedre udsparet rektangel med dødssymboler, mellem sønnens og moderens indskrift et stort englehoved. I tårnrummet.

4) O. 1704. Iohannes Bernisen af Synder Skerebeck, d. 24. jun. 1704, 1 år 19 dage gl. Rød kalksten, 72,5 × 46,5 cm, med versaler; stort, ovalt skriftfelt, hvorom snor sig ranker, der i de øvre hjørner ender i blomster, i de nedre i vindrueklaser. I feltet øverst Gudslammet, flankeret af »agnus dei«. Op ad tårnets nordvæg.

5) O. 1707 (fig. 11. Samme forlæg og fra samme værksted som Rømø-stenen over Torben Suensen. Ies Hansen af Melby, d. 7. sept. 1707, 47½ år gl., og hustru Else Ieses, d. 10. nov. 1700, 25 år gl. Grå kalksten, 180 × 118 cm, med reliefversaler i stort ovalfelt i laurbærblad-ramme; i hjørnerne siddende evangelister, samt øverst englehoved og nederst lille skriftfelt. Tårnrummets sydvæg.

6) O. 1710(7). Tre børn af Anders And..., de to d. 21. april og ? juli 1710, den tredie 6. dec. 171?. Grå kalksten, 68 cm (over gulvet) × 118, med reliefversaler i tredelt ovalfelt indrammet af bånd; i de øvre hjørner englehoveder, i de nedre vistnok blomster. I ligkapellet.

7) Begyndelsen af 1700'rne, med sekundær indskrift. Hvid, gotlandsk kalksten, 190 × 128 cm, med stort, bladkransindrammet ovalfelt, der øverst har Kristus med sejrsfanen i oval flankeret af engle. I hjørnerne naive fremstillinger af de tre kardinaldyder samt Mådehold, med kors og bæger. Fordybet skriveskrift over Kirstine Bierrum, f. i Skerbek Mætelby 4. jul. 1804, gift 1822 med Janinck Petersen farver (to sønner), d. 2. april 1838 »af de naturlige Kopper hvilke 8 Dage før havde angrebet hende«.

8) Begyndelsen af 1700'rne, med sekundær indskrift. Grå, gotlandsk kalksten, 204 × 151 cm, med ovalt indskriftfelt flankeret af til venstre Troen, hvorunder kors i cirkel, til højre Håbet, hvorunder anker; i hjørnerne siddende evangelister hvorimellem ovale indskriftfelter, det ovre holdt af engle; alt omgivet af storbladet akantus. Fordybet skriveskrift (navnet fraktur) over sognefoged og sandemand Peder Degn, f. i Nørskjærbæk 30. marts 1788, d. smsts. 10. dec. 1855. Vest for kirken.

9) O. 1740, fra samme værksted som nr. 10. [Niels] Ianicksen af Moesbull, d. 5. jan. 1740 83 år gl., og hustru Mette »Nielskun«, d. 15. nov. 1729 69 år gl.; i 41 års ægteskab 4 sønner og 2 døtre, hvoraf Niels Nielsen »herhos hviler«, d. 24. dec. 1704 9 år og 10 uger gl. Rød kalksten, 176 × 118 cm, med reliefversaler i oval med laurbærblad-ramme flankeret af akantusranker; i de øvre hjørner siddende evangelister, i de nedre stående. Over og under skriftfeltet bladovaler, hvori indskrift. I tårnrummet.

10) O. 1740, fra samme værksted som nr. 9. Matthias Hansen Beenick af Synder Skerrebeck, f. i Varde, d. 26. jul. 1723 58 år gl., og hustru Giørete Jørgensdater, f. i Skyve, d. 6. april 1740 67 år gl. Grå kalksten, 173 cm (over gulvet) × 122 cm, med skriftfelt som nr. 9, foroven krone holdt af engle, forneden Kristus med lammet, samt en person med stav, sikkert også Kristus, hvorimellem rektangulært skriftfelt med blomster. I ligkapellet.

11) O. 1748. Peder Lassen af Giesing, d. 21. marts 1748 i sit 81. år, og hustru Kiersten Peders, d. <7. aug. 1765> i sit <92.> år, i 60 års ægteskab tre sønner og seks døtre. Grå kalksten, 207 × 147 cm, med reliefversaler i oval bladkrans på stenens nedre halvdel, flankeret af engle i skyer; på den øvre halvdel to bladovaler hvori Kristus på korset mellem Maria og Johannes samt opstandelsen. I tårnrummet.

12) O. 1750, med sekundær indskrift. Rod kalksten, 182 × 123 cm, med båndomvunden blomsterramme om det store, ovale skriftfelt, der forneden er forbundet med et stort, liggende ovalfelt; i hjørnerne siddende evangelister, alt

E. M. 1954
Fig. 10. Skærbæk. Prædikestolsfelt 1606 (p. 1254).

E. M. 1954
Fig. 11. Skærbæk. Gravsten over Jes Hansen, d. 1707 (p. 1257).

omgivet af blomsterranker. Skriveskrift over Jannik (?) Jensen Bei[er?], f. 13. apr. (?) 1830 (?) i Barsbøl, d. 6. maj 18[6?]0 smsts. I ligkapellet.

13) O. 1750, med sekundær indskrift. Lysbrun kalksten, 172 × 117 cm, med skriftfelt, der foroven og -neden ender i stor buetunge; i hjørnerne volutformede akantusblade. Reliefversaler over Jannick ...nsen af Barsbøll, d. 24. marts 1828 (el. 9) i sit 74. år, og hustru Mette Iannickes, d. ? okt. 1846 i sit 72. år (een søn, to døtre). Op ad nordre korsarm.

14) O. 1750, med sekundær indskrift. Rød kalksten, 181 × 119 cm, med to tungede felter, foroven en symbolsk relieffremstilling af menneskehøsten (sml. Højer gravsten nr. 4, p. 1045 og Mjolden (Tønder-Højer-Lø)), forneden skriftfeltet omgivet af siddende evangelister mellem vedbendranker; i stenens øvre hjørner englehoveder. Fordybet skriveskrift for Johannes Gielstrup, f. i Wiborg 18. jul. 1750, kaldet til sognepræst på Bornholm 1787, for Scherrebeck 1798, d. 4. sept. 1833 83 år gl. I tårnrummet.

15) O. 1750, med sekundær indskrift. Rød kalksten, 185 × 138 cm, med samme udsmykning som nr. 9, nedre skriftfelt, med reliefversaler, 1. Cor. 15, dog omgivet af akantusblade. Fordybet kursiv over sognefoged, kirkeværge Jens Adolph Beyer, f. i Giesing 14. april (?) 179(1 el. 7), d. smst. 11. sept. 1846. Syd for tårnet.

16) O. 1763. Hans Eversen af Moessbull, sognefoged til Lügom Closter, f. 11. sept. 1710, d. 24. dec. 1763, og hustru Mette Catharina [Nie]ls Daatter, f. i Lourop 21. okt. 1717, d. 6. sept. 1756, i 20 års ægteskab tre sønner og syv døtre. I nedre skriftfelt: »Nota: Herved mærkværdigheder, hun 4 døttre fødte til verden paa eengang, hvorefter hun og døde, de trende livets lys kun saae et ø[jeblik], før de af tiden ind [i] evigheden [gi]k, den fjerde daatter var alt før i Herrens giemme, før den til verden kom..... «. Rød kalksten, 180 × 118 cm, med reliefversaler i ovalt skriftfelt i laurbærblad-ramme, flankeret af akantusblade og foroven støttet af engle; nederst rektangulært skriftfelt holdt af engle. I tårnrummet.

17) O. 1764. Kiesten Jefsdaatter af Øster Gasse, d. 22. okt. 1764 i sit 63. år. Rød kalksten, 176 × 104 cm, med reliefversaler i rektangulært skriftfelt, omgivet af felt i bladramme med buetunge foroven og -neden, hvori engel. I hjørnerne engle, mellem de nedre felt med spejlmonogram KJD; alt indrammet af vinranker og blomster. I tårnrummet.

18) O. 1768, fra samme værksted som nr. 19. Ief Pedersen af Øster Gasse, d. 23. aug. 1730 i sit 70. år, og hustru Maren Iefs, d. 27. aug. 1768 i sit 104. år, i 30 års ægteskab to sønner og fire døtre. Rød kalksten, 176 × 117 cm, med reliefversaler i ovalfelt i laurbærblad-ramme, fra hvis sider udgår akantusblade endende i frugtbundter. Foroven engle holdende skjold med krone, forneden Troen og Håbet, hvorimellem vinget timeglas på kranie i ovalt felt. I ligkapellet.

19) O. 1775, med sekundær reliefskriveskrift. Grå kalksten, 180 × 117 cm, fra samme værksted og med lignende udsmykning som nr. 18, dog bladindrammede skriftfelter foroven og -neden. Indskrift over Hans Frandsen, f. i Meilbye 29. sept. 1749, d. i Giesing 21. april 1829. I tårnrummet.

20) O. 1775. Grå kalksten, 194 × 136 cm, med ovalt, helt udslidt skriftfelt omgivet af store akantusblade og i hjørnerne siddende evangelister; foroven felt med den opstandne Kristus, forneden skriftoval. Ved tårnet.

21) O. 1777. Unge karl Anders Iensen af Kiæpslund, f. 25. dec. 1711, d. 2. apr. 1777, i sit 65. år, 3 mdr. 8 dg., og broderen unge karl Simon Iensen af Kiæpslund, f. 31. dec. 1715, d. 17□ i sit □ år. Grå kalksten, 193 × 139 cm, med udsmykning og skrift som nr. 5, dog uden nedre skriftfelt og med frugtbundter og blade som nr. 18. Sydøst for kirken.

22) O. 1784. Tre søstre fra Hiemsted, Catharina Nielsdaatter, f. 10. jun. 1737, d. 4. febr. 1784, Maren Nielsdaat., f. 2. juli 1749, d. 2. juni 1775, og Anna Nielsd., f. 20. maj 1752, d. 29. apr. 1775. Grå kalksten, 180 (over gulv) × 118 cm, gravskriften med reliefversaler, »epitafiet« derunder med reliefkursiv. Stort ovalfelt i laurbærblad-ramme, i de øvre hjørner engle med palmegren, i de nedre akantusvolut; tværstreget ramme. I ligkapellet.

23) O. 1790. Anna Elisabeth Koch, f. 24. okt. 1790, d. 17. dec. samme år.

Nederste del (44 × 41 cm) af grå, gotlandsk kalksten, med fordybet kursiv; profilramme. På kirkegården.

24) O. 1793. Unge karl Christian Iversen Raun, f. i Wandung Starup sogn 23. okt. 1764, d. i Mehlbye 4. sept. 1793. Hvid kalksten, 153 × 108 cm, gravskriften med reliefversaler, den religiøse med -kursiv, omgivet af rocailleagtigt blad- og blomsterværk; tværriflet kant. Op ad tårnets nordmur.

25) O. 1799. Las Pedersen af Misthusum, f. 1. maj 1717, d. 4. nov. 1799, og hustru Mette Maria Lasses, f. 22. febr. 1738, d. 28. jun. 1772, i 16 års ægteskab fire sønner og to døtre. Rød kalksten, 180 × 118 cm, med reliefversaler i ovalfelt i laurbærblad-ramme flankeret af akantusværk; i hjørnerne evangelistfelter, hvorimellem skriftfelter, foroven holdt af to engle, forneden af een. Profilramme. Syd for skibet.

26) Slutningen af 1700'rne, med sekundær, fordybet skriveskrift. Kalksten, 185 × 103 cm; stort skriftfelt, med hulede hjørner, der går helt ud til stenens kant. Foroven den korsfæstede mellem engel og løve omgivet af rocailleagtigt blad- og blomsterværk; nedre felt forvitret; tværriflet profilramme. Over Christian Pedersen Degn, f. 1757, d. ?, og hustru, d. 6. april 18 ?8. På kirkegården.

27) O. 1805. Kjesten Hans kone af Hjemsted, f. 15. sept. 1744, gift 22. marts 1782 med Hans Iwersen af Medolden, d. 3. nov. 1805 smsts. efter 23 års og 32 ugers ægteskab. Hvidlig kalksten, 128 × 78 cm, med reliefversaler og -kursiv i skriftfelt med hulede hjørner, flankeret af rocailleagtige bladbøjler; foroven svævende engle, der sammen holder bånd med rose. Tværriflet kant. Ved tårnet.

KILDER OG HENVISNINGER

LA. *Åbenrå. Skærbæk præstearkiv:* Ca 1—3 1609—1892. Regnskabsbøger. — Ba 1777—1835. Liber daticus. — *Tørninglen provstearkiv:* 1865—1909. Sager ang. de enkelte sogne. Skærbæk. — Se i øvrigt arkivalier for Tørninglen provsti i almindelighed p. 931. — Præsteindberetninger til O. Worm 1638 (O. Nielsen, i Danske Saml. 2. rk. IV, 120), til Thurah 1754 og af Hans Raer 1766 (LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: præsteindb. 1693—1769). — Chronik der Kirchengemeinde Scherrebek (ved embedet). — Kirkeklokkecirkulære af 1918, besvaret 1922 (NM). — Museumsindberetninger af S. A. Claudi-Hansen o. 1910, P. Kr. Andersen 1932 (undersøgelse og istandsættelse af inventar) og Chr. Axel Jensen 1932 (skibets romanske sydvindue og relikviekapsel). — Undersøgelse og beskrivelse ved Elna Møller, Erik Moltke, Mogens Bencard og Marie-Louise Jørgensen 1954.

Haupt I, 418 f.

[1] Diplomatarium danicum 2. rk. IV, nr. 61. [2] Repertorium 21. april 1476; det i det fig. anførte sognevidne synes at udelukke, at bispen kan have haft patronatsretten. [3] Aarsberetninger fra Geheimearchivet I, tillæg p. 22. [4] Hansborgske Registranter ved Emilie Andersen, II, 516 f. [5] Ifølge kgl. resol. 24. april 1741 og 2. marts 1742 skulde

sognet have to præster. — 1766 siges det, at kongen ejer kirken med jus vocandi (præsteindb. 1766). [6] SJy. Maanedsskrift I, 45. [7] LA. Åbenrå. Skærbæk præstearkiv: 1609—1892. [8] LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: bispesager. Indkomne breve fra Tørninglen provsti 1829—64. [9] Omtalt i Heimdal 29. jan. 1913; bladet sætter dog fundet i forbindelse med et sagn om en løngang fra †Skærbækgård til kirken. [10] 1803 kaldet dødeport (LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: arkidiakonatets kirkergsk. f. Tørninglen 1689 1863). [11] LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: arkidiakonatets rgsk. etc. 1689—1863. [12] Muligvis den, der 1700 blev ødelagt af nogle øksne, som søgte læ ved kirken for en stor storm (note 11). [13] LA. Viborg. Ribe bispearkiv: arkidiakonatets kirkergsk. f. Tørninglen 1625—1863. [14] Fotografi i NM. [15] Indberetn. 1754 (til Thurah) fra præst øg kirkeværge; i præstens indb. lyder indskriften: Completum est istud edificium sub anno MDIX« (»denne bygning blev bygget i året 1509«), i kirkeværgens: »Completa est huius turris ædificatio sub anno MDIX« (»dette tårns bygning« ... etc.). [16] Sml. note 8 og 11. Allerede 1716 ønskede man at indrette et lille våbenhus eller vindfang nede i tårnet med et »skærværk« som aflukke og at hugge døren igennem, »som har været igiennem Taarnets Muur« (LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: ad reg. nr. 7 capsa 16, 1—11, 1572 1769, Hviding hrd.). Muligvis er der her tale om en oprindelig vestdør (sml. Brøns p. 1221). [17] LA. Åbenrå. Haderslev amtsarkiv: Tørninglen kirkevisitatorialsager 1797—1877. [18] Se note 7 og 8. [19] Bygmester var blytækker P. Møller, Hjerting; 1775 rdl. (LA. Åbenrå. Tørninglen provstearkiv: kirkergsk. 1858—68). [20] LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: ad reg. nr. 7 etc. 1572—1769 (under 1715—16). [21] LA. Åbenrå. Ribe bispearkiv: rgsk. 1591—1654. [22] Murerarbejdet udførtes af Peter Christian Byrting, København og Hans Thomsen Kagbøl, Gesing, snedkerarbejdet af Hans Andersen Caltoft (note 20; sml. også note 7). [23] Til afløsning af denne opførtes andetsteds en stråtækt skolebygning (note 20). [24] Præsteindb. 1754 angiver længden inden muren til 24, bredden til 14½ holstensk alen. [25] Det var 1863 tanken at afkorte korsarmen og opføre en tilsvarende i syd, men efter alt at dømme blev hele tilbygningen fra 1716 nedrevet (note 8). [26] Efter undersøgelsen blev relikviekapslen atter indmuret i alterbordet.

[27] Læsningen af indskriften skyldes delvis Ellen Jørgensen samt Chr. Axel Jensen.

[28] Danske Atlas VII, 192. [29] Note 29; sml. Carsten Petersen i SJy. Aarb. 1939, p. 226. [30] Bag på altertavlen: Ved en gave fra søstrene frk. Marie Beier og enkefru Catharine Haastrup er altertavlen, prædikestolen, krucifikset og præstetavler istandsat under Nationalmuseet ved Peter Kr. Andersen anno 1932. — På postamentets bagside findes talrige indskårne navne og årstal, de ældste 1643 og 1648. [31] Sml. Th. Achelis, i Sjy. Maanedsskrift 5. årg. 1928—29, p. 173 f. [32] RA. Hansborgs arkiv: X X I I nr. 25, kirkergsk. f. Hviding hrd. etc. 1563. [33] Bl.a. Roager p. 1178, Ballum og Døstrup (Tønder-Højer-Lø hrdr.) og Hostrup (Slogs hrd.). [34] Indskriften under himmelfarts-relieffet har her dog intet forkortelsestegn for n og m, men er bogstaveret helt ud. [35] Antagelig magister Hans Olufsen, præst ved Ribe S. Cathrine og ærkedegn ved Ribe domkirke (Arends II, 125). [36] Se note 7, 8 og 11. [37] LA. Åbenrå. Tørninglen provstearkiv: 1865—1909. — Ifølge en stolestadefortegnelse fra 1718 (Schackenborgs arkiv; pakken I 39) var der i »den gamle kirke« 22 kvindestole til 140 personer samt 41 karlestole til 191 personer, heraf: på sdr. side helt igennem fra opgangen til prædikestolen og indtil døren: 17 stole til 75 personer, på sdr. side, fra døren indtil ned i tårnet: 12 stole til 46 personer, samt på ndr. side, fra kvindestolene indtil ned i tårnet: 12 stole til 70 personer. — Se også Carsten Petersen p. 198 ff. [37a] Carsten Petersen p. 191. [38] LA. Viborg. Ribe bispearkiv: 1591—1673. Diverse arkidiakonatets kirkergsk. [39] Se: A. Hansen, i Den nordslesvigske Kirke, red. af H. Hejselbjerg Paulsen, I, 1945, p. 291. Ifølge rgsk. 1874 (LA. Åbenrå. Haderslev landrådsarkiv: fag 138, nr. 8. 1874. Inventarium etc.) var »henrettelsesstenen« bortkommet ved kirkegårdens planering 1860, hvilket tyder på, at den har siddet i kirkegårdsmuren, hvorefter den er blevet indsat i søndre korsarms vestmur ved dennes opførelse 1864.